

Baloni iznad Zagreba

ZRAKOPLOVNE DJELATNOSTI KRAJEM XIX. STOLJEĆA PONUKALE SU MLADE ZAGREPČANE NA IZRADU PAPIRNATIH BALONA NA KOJIMA JE BILLO PRIČVRŠĆENO MALO LOŽIŠTE ŠTO JE GRIJALO ZRAK U KUPOLI. TIJEKOM RUJNA 1894. GODINE NAD ZAGREBOM SU SE POJAVILI BROJNI TAKVI LETEĆI OBJEKTI. DNEVNI JE TISAK PRENIO STAV GRADSKIH VLASTI DA SE TA POJAVA ZABRANI - POSTOJALA JE, NAIME, MOGUĆNOST DA BALONČIĆI IZAZOVU POŽAR, JER JE VEĆINA KUĆA BILA PREKRIVENA SLAMOM

Piše **Zdenko Jureša**

Počeci zrakoplovstva u Hrvatskoj vezani su uz balonstvo. Letenje balonima punjenim toplim zrakom, a kasnije plinom, počelo je 1. ožujka 1784. godine, kada je Zagrepčanin Franjo Domin (1754. - 1819.) obavio prvi pokusni let balonom.

U dokumentima vezanim uz njemačko kazalište u Zagrebu i tadašnjeg hrvatskog bana Franju Balassa spominje se Krsto Mazarović iz Boke Kotorske koji je navodno letio balonom 15. prosinca 1789. godine. Međutim, podrobija istraživanja nisu potvrdila istinitost toga događaja.

Grego Krašković iz Baranje, nazvan "Krilatić", uzdigao se 1811. godine balonom u Budimpešti i Požunu (današnjoj Bratislavi) uz nazočnost brojne publike.

Napokon, 1845. godine Zagrepčani su vidjeli prvi let balonom punjenim toplim zrakom. Nijemac Joseph Wibmperger uzdigao se balonom na Šalati i sretno se prizemljio kod Donje Lomnice u Turopolju. O tom događaju postoje brojni dokazi koji su rezultat temeljitog istraživanja poznatog športskog djelatnika Franje Bučara. Ovaj let ima višestruko značenje, jer je to prvi rekord u preletu balonom u Hrvatskoj. Ta je disciplina kasnije uvedena u natjecanja pilota balona.

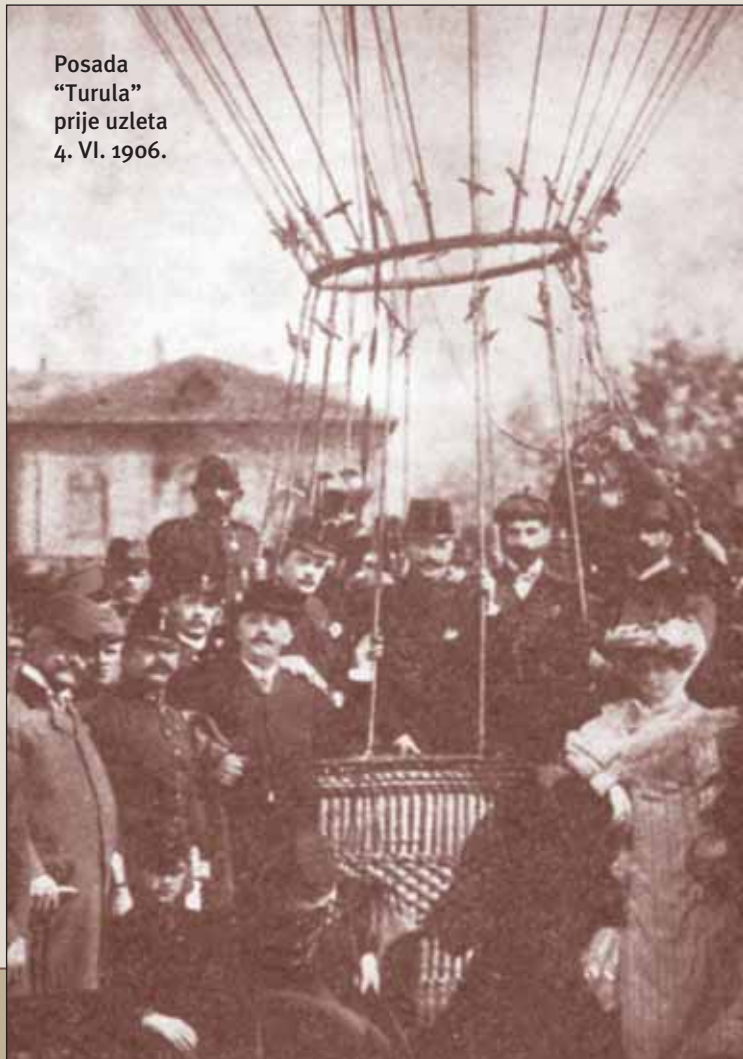
Hrabri Giachomo Merighi

Sve do 1889. godine u Zagrebu i Hrvatskoj nije bilo zrakoplovnih događaja. Te je godine u Zagreb stigao Giachomo Merighi iz Bologne, koji se do tada 162 puta uzdigao balonom. On je umjesto košare podno kupole imao samo trapez, na kojem je za leta izvodio gimnastičke vježbe. Merighi je prvu predstavu izveo 15. rujna 1889. godine. Prigodom jednog drugog leta kupolu je zahvatio požar, jer je ispod nje imao ložište za zagrijavanje zraka. Međutim, izuzetno hrabar Merighi se uspio spasiti, a zagrebačka vlast mu je nabavila novi balon s imenom "Zagreb". Prema nekim izvorima novi balon je kupljen u inozemstvu, a prema drugim su ga sašile zagrebačke švelje. Merighi je te godine nastupio i u Varaždinu, Karlovcu, Splitu, Zadru i Vukovaru.

Merighijeve predstave su uvjetovale i druga događanja. Zrakoplovne djelatnosti u Zagrebu ponukale su mlade Zagrepčane na izrade papirnatih balona na kojima je bilo pričvršćeno malo ložište što je grijalo zrak u kupoli. Tijekom rujna 1894. godine nad Zagrebom su se pojavili brojni takvi leteći objekti. Dnevni je tisak prenio stav gradskih vlasti da se ta pojava zabrani - postojala je, naime, mogućnost da balončići izazovu požar, jer je većina kuća bila prekrivena slamom.

U Felikasdorfu pokraj Bečkog Novog Mjesta 30. VIII. 1894. godine, pri punjenju plinom, popustile su veze s tlom pa se balon počeo uzdizati. U košari balona bio je natporučnik Zagrepčanin Dvoršek. Balon

Posada
"Turula"
prije uzleta
4. VI. 1906.

je, nošen zračnim strujama, poletio prema istoku i sretno se prizemljio blizu Županje.

U Zagrebu je 26. lipnja 1899. godine Merighi uzletio po lošim vremenskim prilikama i uspješno se prizemljio kod Graza u Austriji. Istoga dana je ponovo uzletio i navodno nestao u olujnoj stihiji.

Pojava balona "Turul", posuđenog od aerokluba u Budimpešti, u Zagrebu bila je velika zrakoplovna predstava koju je promatralo mnogo građana. Njegovi uzleti su imali i natjecateljskih osobina: prelet, postignuta visina i trajanje leta. Novost je bila i jedan let noću.

Šest sati i 180 kilometara

Prvi let balonom "Turul" obavljen je 2. travnja 1905. godine s današnjeg Mažuranićeva trga iza zgrade Kola, pred oko 5000 gledatelja. Poslije poduzih priprema u 10.30 sati počelo je uzdizanje balona punjenog plinom iz gradske plinare. Članovi posade su bili: zrakoplovni natporučnik Johan Miki Mansbarth, koji je bio iskusni pilot balona sa pedeset uzleta, i topnički natporučnik Aleksandar Kral. Posadi su se pridružili putnici Julije Rudović i Viktor Kafka koji su pokrili troškove leta u iznosu 150 forinti. Balon nošen zračnim strujama preletio je Novi Marof i Varaždin, a let je završen kod mađarskog mjesta Visont Görgetek u 16.30 sati. Balon je kasnije prevezen u Zagreb. Prelet je trajao šest sati, a balon je prešao 180 kilometara. Bio je to tada rekordni rezultat u hrvatskoj zrakoplovnoj povijesti.

Pojava Merighija i balona "Turul" u Zagrebu, ali i druga takva događanja u svijetu pridonijeli su da jedan zagrebački dnevnik 20. listopada 1905. godine objavi vijest da se u Zagrebu sprema osnivanje aerokluba.

Međutim, to će se ostvariti tek 1924. godine. U Parizu je od 12. do 14. listopada 1905. godine održana osnivačka skupština Međunarodne zrakoplovne federacije (FAI), čime je uspostavljena regulativa u sportskom zrakoplovstvu glede održavanja natjecanja i postizanja te priznavanja rekorda. U početku, priznate su sportske djelatnosti s balonima, zračnim brodovima i avionima. Osnivači su bili, uz Aeroklub Francuske, šest europskih aeroklubova i SAD.

Iako je prošlo pet godina od rođenja avijacije odnosno epohalnog pothvata braće Wright, inženjer Slavoljub Penkala je na vojnom vježbalištu u zagrebačkom Črnomercu prvi pokušao letjeti avionom. U to vrijeme obavljen je i let balonom "Excelsior". Prvi je uzlet bio 12. svibnja 1910., a dva dana kasnije poletio je i drugi put s putnicima Želimirom Mažuranićem i Milivojem Jambrišekom. Poslije nekoliko sati leta prizemljili su se na livadu kod Komorskih Moravica. Treći, posljednji let "Excelsiora" od Zagreba do Varaždina obavljen je 21. kolovoza 1910. godine. Uz pilota kapetana Hofforyja u balonu su bila još tri putnika.

Te 1910. godine zabilježen je još jedan let balonom koji se prizemljio pokraj šume u Grabovici. Peteročlana posada poletjela je iz Leipziga 20. lipnja 1910., a sletjela dan kasnije u Hrvatskoj.

Bili su to posljednji letovi balonom početkom XX. stoljeća na području Hrvatske. Događanja oko avijacije i pojava drugih zrakoplovnih djelatnosti potpuno je istisnula balone s hrvatske zrakoplovne scene. Nakon pola stoljeća, pojavili su se tehnološki neusporedivo savršeniji baloni s iskusnim i educiranim pilotima, koji su sudjelovali na brojnim međunarodnim natjecanjima.